

ською мовою — щоб не говорили, мовою протонародною — передати високі думки і тонкі почуття героїв найвидатніших творів світової літератури? Чарівні українські народні пісні, прекрасний поет Шевченко, не можна не захоплюватись на гастролях Заньковецької і Кропивницького, але для чого ж химерувати, перепираючи на «хохлацьку» мову монологи Гамлета або короля Ліра? Адже ж нічого, крім карикатури, з таких перекладів не вийде. Відомо, що, наприклад, знаменитий монолог Гамлета «Бути чи не бути?» в українському перекладі звучить: «Бути чи не бути? Ось де заковика», а в іншому місці тієї ж трагедії Полоній, по-батьківськи умовляючи Офелію, погрожує їй: «Охвелія, не дровичись» і т. д.¹

Анекдот про «заковику» певний час був поширений. Зараз, здається, не треба й нагадувати, що ніякої реальної основи він під собою не має: це справжнісінька видумка, пущена в хід «земляком», досить відомим автором недбало написаних історичних романів — Д. Л. Мордовцевим (він же Данило Мордовець), знайомим М. Старицького, що переклав «Гамлета» українською мовою. Ні в перекладі Старицького, ні в іншому українському перекладі ніякої «заковики» нема. У перекладі Старицького, який вийшов у 1882 році (він перевиданий «Книгоспілкою» наприкінці минулого, 1928 року), монолог Гамлета починається словами: «Жити чи не жити? Ось в чім річ!» В другому перекладі П. Куліша (виданий у 1899 році у Львові під редакцією Івана Франка) це ж місце читається: «Чи бути, чи не бути — от питання!» Але фантастичний анекдот прийшовся до смаку: у тургенєвського Пігасова («Рудін») до самого кінця ХІХ століття знаходились однодумці, переконані, що варто тільки взяти лист паперу і написати: «грає, грає, воропає», щоб зробитися «малоросійським» поетом, і що взагалі ніякої малоросійської мови нема — де вже тут думати про переклади?

А з іншого боку, в середовищі самих українських письменників, як ми вже сказали, довгий час не було ніякої однастайності щодо самої необхідності перекладів і особливо щодо перекладацького методу. Немало завзя-

¹ Тепер не знайдеться нікого, хто вірив би в реальну основу цього анекдота. Наводимо його, як зразок неуктва певної частини російської інтелігенції в галузі української літератури в дореволюційну пору.

тих українолюбів «во время оно» широко були переконані, що перекладати українською мовою Байрона чи Шекспіра — даремна трата часу. Ще у 1882 році не хто інший як Костомаров з приводу перекладів Старицького рекомендував залишити всіх Байронів і Міцкевичів у спокої, тому що «народ» їх не потребує. Виникла ціла полеміка: одні відстоювали літературу для народу, інші доводили, що українська інтелігенція, яка вже народилась, має потребу в перекладах класичних творів, буде їх читати. У 80-х роках особливо гаряче відстоював цю точку зору, наприклад, Старицький. І в міру того, як старе народництво до кінця минулого століття здавало свої позиції, ця точка зору перемагала. Але жнива були багатими, працівників же мало, і, до того ж, письменники російської України до 1905 року бились об цензурний бар'єр: «переклади не дозволяються». Залишалося не цілком вияснене і друге питання: питання про сам метод перекладацької роботи.

Як, насправді, передавати українською мовою іноземних письменників, особливо класиків? З одного боку — твори, що творились на Заході в результаті довгого літературного досвіду зусиллями культурних верхів; з другого — багатий, але ще дуже сирий мовний матеріал, словник, збережений на протязі довгих століть, головним чином, малограмотними або й зовсім неграмотними народними, тобто селянськими, масами. Конкретність, матеріальність цього словника чи не стане важко подоланою перешкодою для передачі його засобами часто абстрактної і тонкої думки великих художників слова? Старицький сам на собі випробував труднощі подібної роботи: сучасники не раз дорікали йому, що він видумує нові слова, нібито псує правильність і чистоту української мови. Інші цю трудність просто обминали, пропонуючи читачеві не переклад у справжньому значенні слова, а переробку, «переспів», трагестію. З часів «котляревщини» (початок XIX століття) така манера передачі іноземних письменників міцно засіла в українському вжитку, і, здається, тільки в XX столітті з нею рішуче розірвано.

Трагестія, як відомо, полягає в тому, що серйозний зміст вбирається у форму, яка йому не відповідає. Трагестією була «Енеїда» Котляревського, що показала класичних героїв в рамках українського народно-коза-